

Matajur

GLASILO BENEŠKIH SLOVENCEV

Lit. 15.—

VIDEM, 3. APRILA 1951.

Sped. in abb. post. II gruppo
Poština plačana v gotovini
List izhaja z vsemi potrebnimi dovoljenji videdmskih oblasti.
Il giornale si stampa col permesso delle Autorità della provincia di Udine.

UREDNIŠTVO in UPRAVA v. Mazzini, 10, Videm-Udine
Naročnina: letna 350.— lir, 6 mesečna 180.— lir

Leto II. — Štev. 14

ZAPRTI KROG

Neka vas v Beneški Sloveniji je napravila prošnjo na šolsko skrbništvo, da bi odprli pri njih tudi peti razred osnovne šole. Uradnega odgovora še ni bilo. Poluradno pa so odgovorili, da ni mogoče ustreči tej ljudski želji, ker ni na razpolago šolske sobe za tak nov razred.

To je eden tistih praznih izgovorov, ki se jih po navadi poslužujejo oblasti kadar bi bilo treba ugoditi želji prebivalstva. Pred nekaj leti namreč je neka učiteljica, ki ji ni bilo vzgojno delo breme, ampak veselje, odprla na lastno pobudo četrti in peti razred osnovne šole, čeprav je imela na razpolago samo tiste prostore, ki obstojajo tudi danes.

Ko je prišla nova učiteljica, so zopet poučevali samo v treh razredih in dovolili še pouk četrtega razreda, medtem ko so peti razred ukinili. Za to je takšen odgovor šolskih oblasti čisto navadna laž in prav bi bilo, če bi šolsko skrbništvo še enkrat premislilo in spremenilo svoje mnenje.

Ta dogodek nam nudi priliko, da proučimo šolski problem glede na šolske prostore. Tu se nahajamo v zaprtim krogu: ne zidajo šolskih poslopij, ker so obstoječi razredi več ali manj za silo urejeni; nočejo odpreti novih razredov, ker zanje ni prostora; učitelji niso obvezni prebivati v kraju službovanja, ker oblasti smatrajo službena mesta v teh krajih kot slabše vrste zaradi pomanjkanja stanovanj, medtem ko nočejo graditi stanovanj poleg šol, ker so ugotovili, da učitelji vseeno lahko poučujejo.

Na ta način se oblasti zadovoljujejo s stanjem kot je, ter se ne pobrigajo za izboljšanje položaja, niti za odpravo nedostatkov. Ne smeli bi n. pr. dovoliti, da so razmeščeni šolski razredi po gostilniških sobah. Pri gradnji šolskih poslopij bi bilo treba poskrbeti, da dobimo v njih primerne učilnice in obenem spodobna učiteljska stanovanja.

Toda za gradnjo takih poslopij niso dovolj besede in ne zakonski osnutki, ampak je potrebna zanje opeka in drugi gradbeni material. To moramo poudariti, ker če bi bilo dovolj samo podpisati razne zakonske odločbe, bi bili v Italiji že davno rešeni vsi podobni problemi. Naši ljudje to dobro vedo in tako n. pr. v neki občini Beneške Slovenije niso hoteli izdelati niti načrtov za gradnjo šol, čeprav je bila ta gradnja s posebnim odlokom obljubljena na račun države. Občinska oblast pa je vedela, da je izdelava načrtov povezana z znatnimi stroški, ki bi bili koncem koncev brezuspešni, ker so bili prepričani, da bi vlada teh šol vseeno ne sezidala, čeprav jih zakon predvideva. Ta primer nam jasno kaže, kako občinske oblasti v Beneški Sloveniji nimajo več nikakšnega zaupanja v obljube višjih oblasti.

Zato bi bilo nujno potrebno, da se preide od besed k dejanjem in dokler ne bodo zgrajena nova poslopja, bi bilo treba zasilno in na najprimernejši način rešiti današnjo situacijo. Z malo dobre volje, z večjim spo-

štovanjem zakona in z odpravo raznih prekrškov, bi se lahko znatno izboljšalo delovanje na šolskem področju.

Če šolski nadzorniki ne obiščejo šol vsako leto zato, ker čakajo, da bodo do njih zgrajene ceste, bodo lahko čakali še več stoletij. Kar pa se tiče bivanja učiteljev na njihovem službenem mestu, naj omenimo, da če so lahko ostali tam v slabem vremenu, kot smo imeli to zimo več primerov, bi lahko ostali tudi od sedaj naprej, ko prihaja pomlad s svojim cvetjem in je bivanje v teh gorskih sedežih še mnogo prijetnejše.

Čeprav se zdi neverjetno, vendar moramo ugotoviti, da je med beneškimi Slovenci še mnogo takih, ki se slepi in gluhi za to, kar se dogaja okrog njih. Če stopiš malo med ljudi po naših lepih dolinah, te tak primeri često neprijetno zadenejo. posebno kadar naletiš na intelektualce, ki nikakor nočejo odpreti oči in ušesa, ter gledati stvari take, kakršne v resnici so. Med njimi so takšni, ki se trdovratno drže starih načel, katere že davno niso več aktualna in ki se celo zahvaljujejo tistemu, ki jih je pretepel.

Človek se vpraša, če je sploh kaj takega mogoče v srednjem stoletju. Kako je mogoče, da nekateri še sedaj verjamejo besedičenju tistih pustolovcev, ki še nikoli niso storili drugega kakor to, da so pili kri našega ubogega ljudstva?

Še celo tisti narodi, ki jih smatrajo za manj razvite, so dali brco svojim krivičnim gospodarjem in so se otresli njihovega stoletnega jarma. Pri nas pa je še vedno vse preveč ljudi, ki so s takim jarmom zadovoljni in ne kažejo posebne volje, da bi se ga otresli.

In vendar je naš rod zdrav in krepak; zakaj naj bi se terej odpovedal naši zemlji, naši svobodi in tisti avtonomiji, ki smo jo v prejšnjih časih stalno uživali?

Če prideš n. pr. v Sv. Peter Slovenov, boš lahko srečal tam več naših intelektualcev, ki so tako navezani na tiste ljudi, kateri jim stalno odjedajo delo in kruh, da se boš čudil. Še en godrnjajo in se jezijo, kadar jim manjka kruha, nad tistimi, ki so temu krivi. Če pa jih povabimo naj se združijo v svoji lastni organizaciji, ki bi branila njihove koristi, pa se ti približavci branijo, ker se nočejo »kompromitirati« in rajši še nadalje prenašajo krivice. Če jih povabiš, naj delajo za svoje ljudstvo, pa ti odgovorijo, da ni niti problema avtonomije, niti kakšnega drugega problema, in nadaljujejo s svojim življenjem.

Ti gospodje zelo radi pozabljajo, da je to, kar jim svetujemo, v njihovem lastnem interesu in v interesu našega ljudstva. do katerega imajo, kot njegevi intelektualci, še posebne dolžnosti.

Zdi se, kot da bi smatrali svojo diplomu ali doktorat za neko navadno izkazilo, kakršnega koli urada in ki nima drugega namena, kot da jim preskrbi boren košek kruha. Ti ljudje se prav nič ne zavajo svojega moralnega, duhovnega in socialnega poslanstva. Iz prakse pa je razvidno, da jim vsa ta njihova izkazila ne morejo dati niti tega koščka kruha, ker so skoro vsi brezposelni.

Kar naj nadaljujejo ti razumniki s svojim življenjem, saj so jim v dolgem brezdelju možgani že vsi zarjaveli. Čas pa medtem teče dalje in tako bo končno prišla smrt, ki bo edina rešila njihove probleme.

Toda na njihovih grobovih bo postavilo ljudstvo samo boren kamen, na katerem

Če pogledamo v antologijo furlanskega slovstva, ki jo je priredil Bindo Chjurlo, najdemo v njej tudi dve »prauci«, ki govorita o življenju duhovnikov. Posebna pripomba obvešča čitatelja, da je namen teh dveh »prauc« ožigosati slovenske duhovnike, njihovo skupništvo, neotesanost, itd.

Tudi če je vse to imelo le dobrohoten namen, ima vendar za nas veliko važnost, ker nam pokaže, da je slovenski duhovnik, ki mora pasti duše beneških Slovencev, na splošno predmet nerazumevanja v svojem lastnem duhovniškem okolju od strani furlanskih duhovnikov, ki vidijo v njem poklenege tekmece in človeka drugega rodu, tradicije in jezika, mnogo prej, kot pa brata v Kristusu.

Položaj duhovnikov v Beneški Sloveniji

Našim intelektualcem v premislek

bo v najboljšem primeru zapisano le njihovo ime in priimek, ali pa bodo tam postavili skromen lesen križ, ki bo kmalu segnil kakor njihovi možgani. V nobenem primeru pa jim ne bodo postavili spomenika in zelo žalostno je dejstvo, da noben beneško-slovenski intelektualec nima spomenika.

Potomeci pa bodo o njih govorili takole: rodili so se, životali zelo neumno in kot so životali, tako so tudi umrli!

Problemi Tajpanske občine

Naši davki so previsoki

Prav in logično bi bilo, da bi naše vasi po Beneški Sloveniji, kjer je svet zelo gorat in malo rodovitjen, plačevale manjše davke kot vasi, ki leže v bližnji rodoviti Furlanski ravnini. Vendar pa temu ni tako in naši ljudje so popolnoma upravičeni, ko se pritožujejo nad previsokimi davki.

Naj navedemo za primer Tajpansko občino, ki leži v višini od 400 do 1.100 m nad morjem. Svet je tukaj skalnat in peščen, ter ga pokriva le za ped rodovitne zemlje, ki jo zaradi strme lege dež in plazovi stalno odnašajo v dolino. Tako nastajajo sredi njiv in senožeti večje ali manjše goličave. Ni še niti sto let od tega, ko so kmetje mislili, da kamen na njivah raste, čeprav je v resnici pokukal na dan zato, ker so vremenske nepravilnosti odplavile zemljo, ki ga je pokrivala.

Obdelovanje zemlje je zelo težavno, ker je treba zaradi pomanjkanja vzornih polj prenesti vse tovare na hrbtni. Tudi se vrši to obdelovanje še na zelo primitiven način.

V teh goratih predelih je zima bolj zgodnja in zato so vsi pridelki zelo pičli. Razen na redkih njivah, ki ležijo na boljših tleh in v zatliju, pšenica sploh ne uspeva. Kmetje sejejo nekoliko koruze, ki pa tudi zahteva precej toplote in jo morajo šestkrat pobrati še zeleno in sušiti doma, da jo lahko potem zmlejejo v moko. Že leta 1940-41 je pokrajinska komisija ugotovila, da je koruza iz teh krajev za ljudi neužitna in ni priporočljiva niti za živali, ker ji zaradi nezrelosti pri-manjkuje potrebnih hranljivih snovi.

Važen za prehrano prebivalstva je fižol, ki pa tudi ne obrodi tako, kakor v drugih gorskih predelih. Zelo pogostoma pihla namreč od Jalovca sunkoviti severo-vzhodni veter, ki polomi vse prekle, da ljudje dostikrat ne pridelajo niti za seme. Enako je tudi s krompirjem. K pridelku bi lahko pristeli še seno, ki pa se kosí povečini vsako drugo leto v visokoležečih senožetih in ga preostaja le malo za prodajo. Če hočejo prerediti tisto malo živine, ki jo re-dijo doma.

O gozdnem bogastvu sploh ni mogoče govoriti, ker so nekdanji fašistični podeštatki, ki so vladali v Tajpanski občini, nekdanje prostrane gozdove skoro popol-

je zaradi tega zelo zapleten in nič kaj mi-kaven. Kot smo videli, slovenski duhovnik ne najde razumevanja pri svojih furlan-skih in italijanskih tovarših. Zato ni nič čudnega, če ga laiki italijanske narodnosti, ki so prišli v Furlanijo, ne gledajo nič kaj prijazno in vidijo v njem samo zastopnika nekega naroda, ki ga smatrajo za narod nižje vrste.

Sovinizem tudi v cerkvenih krogih

Slovenski duhovnik bi po njihovem mnenju ne smel javno pokazati svoje narodne pripadnosti in tudi ne vztrajati na stališču, da ima poleg svoje duhovniške odgovornosti in italijanskega državljanstva tudi dolžnosti do svojega naroda, ki se mu ne sme izneveriti. Če je bil tak položaj že v preteklosti, je še bolj viden danes, ko se od raznih strani razpihuje narodnostna mržnja. Kdor ni danes italijanske narodnosti, ga gledajo z istim nezaupanjem, kot so gledali pod fašizmom ljudi, ki niso mogli dokazati svojega čistokrvnega arien-skega izvora.

Zalibog moramo ugotoviti, da je, čeprav v manjši meri, tudi v preteklosti prevladoval šovinističen duh v duhovniških krogih, čeprav bi tam v nobenem primeru ne smel imeti prostora. Dandanes smo v tem oziru še mnogo na slabšem in tako so večkrat naši duhovniki po krivici nahajajo v zelo kritičnem položaju.

Če ne razumeš ljudskega jezika

V Beneški Sloveniji delujejo tudi italijanski duhovniki. Prav gotovo pa se tudi

noma izrebrili. Sečnja v preostalih gozdovih je omejena in poleg tega je zelo težavno spravljati les v dolino. Predno so drva doma, je treba včasih hoditi tudi po ves dan. Če pa les prodaš po današnjih cenah, ti pokaže račun, da ni bilo plačano niti delo, kaj šele, da bi kaj ostalo za plačanje davkov.

Poleg težavnega obdelovanja pa Tajpanci izgubijo tudi mnogo časa, da pridejo po strmih stezjah do svojih oddaljenih in raztresenih njiv in senožeti. Lahko računamo, da porabijo ljudje 3/5 svojega delovnega časa za hojo in jim le 2/5 ostane za delo. Tako so ljudje zaposleni od ranega jutra do trde noči, a vendar njihovo delo ne prenese dovolj sadu.

Posledica tega je, da pridelki domačega kraja zadostujejo komaj za štiri mesece prehrane 3.500 ljudem, kolikor jih šteje občina. Zato morajo mnogi domačini v tujino za kruhom. V zadnjih desetih letih je zapustilo domačo zemljo kar 117 družin, t. j. 505 ljudi in 15 posameznikov. Poleg tega pa odhaja vsako leto 535 delavcev na sezonska dela v inozemstvo, ali po drugih krajih države. Samo leta 1949 se je izselilo kar 26 družin v tuje države.

Če ljudje v teh revnih gorah žive in vztrajajo, je samo zato, ker so žilavi pri delu in nimajo od življenja posebnih zahtev. Kako trdo je življenje tu gori, nam priča tudi dejstvo, da v zadnjih 90 letih ni bilo niti enega primera, da bi kdo prišel iskat sreče v te kraje iz bližnje Furlanije. Tukaj nihče ne kupuje zemlje, niti je ne obdeluje na polovico.

Pri takih razmerah je naravno, da ljudje le z veliko težavo plačujejo davke in da njihova prevelika odmera spravlja gospodarstvo na rob propada. Brez pretiravanja lahko trdimo, da so v Tajpanski občini najmanj šestkrat previsoki v primerj s furlansko zemljo in njeno donosnostjo. Zemlja da namreč tukaj na 1 ha komaj tretjino pridelkov, in poleg tega je, kot smo navedli, obdelovanje še mnogo težavnije in bolj zamudno. Vsekakor pa kažejo zgornji primeri, da se v Italiji ne reže vsem državljanom kruh na enak način in v enaki meri.

njihov položaj ne razlikuje mnogo od one-ga, v katerem živijo slovenski duhovniki. Zanje obstaja težava, da se ne morejo sporazumeti s prebivalstvom, tudi če se mu hočejo približati s pravim krščanskim duhom, ker ne razumejo ljudskega jezika in tudi zato, ker ne poznajo dovolj posebne-ga značaja naših ljudi.

Ta neugoden položaj, v katerem se nahajajo italijanski duhovniki, ki delujejo v Beneški Sloveniji, je zlasti žividen v njihovih odnosih z otroki in starci. Stari ljudje bi namreč zelo potrebovali koga, ki bi jim stal ob strani, zlasti v boleznih. Njihovi družinski člani so zlasti v poletnih mesecih preobložen z delom in nimajo časa, da bi se pobrigali za njihovo postrežbo. Ti ljudje znajo zelo slabo italijansko, ker v njihovi mladosti še ni bilo šol in ker se v naših krajih nauči italijanščine samo po šolah, dočim se pri vsem gospodarskem in socialnem življenju rabi izključno slovensčina. V podobnem položaju se nahajajo tudi otroci, ki ne znajo niti besedice italijanske, dokler ne začnejo hoditi v šolo. Tako je nemogoče vsak razgovor italijanskega duhovnika s starejšimi ljudmi in z otroci v naših krajih.

Skrb za otroke bi morala biti za duhovnika v naših krajih najvažnejša naloga, ker naši otroci rastejo po navadi prepušeni samim sebi. Kdor ne pozna razmer se bo čudil zapuščenosti in zanemarjenosti, v katerih se nahajajo otroci teh krajev. Temu pa ni kriva nemarnost staršev, ampak dejstvo, da morajo ti posvetiti vso svojo pažnjo in vso svojo energijo za to, kako bi preskrbeli potrebščine za življenje zase in za svoje otroke. Zato je popolnoma naravno, če se bolj zanimajo za kravo ali kozo, kot za svoje otroke, ker od teh živali prejemajo sredstva za življenje.

Pravi duhovnik, pa naj bo ta Furlan ali Italijan, bo razumel ta neznozen položaj in bo skušal pomagati tem zapuščenim otrokom. Pri tem pa mu je neznanje jezika nepremostljiva ovira. Na ta način ostane duhovnik osamljen. Če gre po cesti, vidi ljudi, ki delajo in se razgovarjajo, ne da bi mogli razumeti njihovo delo in njihov razgovor. Ker prihaja iz ravnine, kjer je poljsko delo lažje in bolj dobičkonosno, si ne morejo predstavljati koliko trte in napora zahteva prenašanje bremen na hrbtni in kako zelo spremeni tako delo značaj človeka in ga napravi mnogo bolj nezaupljivega nasproti tujcem.

Pot do izboljšanja

Če hočejo ljudje govoriti s takim duhovnikom, morajo to storiti v italijanščini, ki pa so se je naučili le zelo površno v šolskih klopih. Tak pogovor pa je zanje težak in zato rajši molčijo. Može poznajo malo več italijanščine, ker so se je naučili pri vojakih in bi se, kar se jezika tiče, lahko bolj približali italijanskemu dušnemu pastirju. Toda ti pa so, kakor po drugih krajih, manj pripravljeni stopiti z duhovnikom v ožje stike.

Ze iz tega, kar smo zgoraj navedli, je razvidno, da je italijanski duhovnik med slovenskim prebivalstvom nekako osamljen in po prvih brezuspešnih poskusih, da bi to osamljenost odstranil, se zapre v župnišče in se zadovolji samo s tem, da bere mašo in čaka, kdaj ga bodo preložili na kakšno primernejšo službeno mesto.

Čeprav iz različnih vidikov, je torej položaj slovenskih in italijanskih duhovnikov precej težaven in želeli bi, da bi prišlo v bližnji bodočnosti v tem oziru do izboljšanja. Italijanski duhovniki in oblasti bi morali pokazati, do slovenskih duhovnikov več razumevanja in jih priznati kot enakovredne dušne pastirje in gledati v njih le prijetelje. Italijanski duhovniki, pa bi se morali potruditi, da bi se čimprej približali jeziku ljudstva in tako naši pot do razumevanja naših ljudi. Šele potem bi lahko razumeli šege, običaje in mišljenja beneških Slovencev, bi se lahko približali otrokom in starejšim ljudem, ter bi res lahko izvrševali svoj poklic, ker bi bili deležni tudi ljudskega zaupanja.

IZ VZHODNE BENEČIJE

FODBONESEC

DOLENJI MERSIN. — Tud u naši vasi su judje napravlili načrte za kajšno šlatu zezidat, pa obijno ljet je pasalu an šel se na vje obednega kontributa od governa. Rjes je, de judje su obijno sudu špindal za načrte an še duh nardil. Mi na vemo zakl kamunski može se na nje briga ju par Prefektu tu Uidme, de kje pogiba na špitorate u Benetkin, tuk naše pratke žej pet let ležjo. Tuole bi na bluo slabu an bi vajaju vič ku usaka propaganda. Pa, kujsa, se zmisnjó na nas samuo kar je trjeba dauk plačjat al kadar pridejo volitve. Zatu pa naši judje, kadar boju votál, naj se na zabjó na štale an za druge naše potrebinja. Pošjaju naj na kamun judi, ki boju znal naprej gonit naše reči.

KRAS. — Kožaki su bli punu časa u naši vasi an obeđan na vje ki škode su nam nardil. Hrami su bli poškodvani an punu blaga su nam pokradli. Mi smu perije storli napravit an še nje nam njesu dal. Tut drugot su žej plačjal punu vojne škode. Par nas nič an zakl tuole? Mi lepúo prosimo šindika, de se bo kje brigu tu Uidme an de stor nam dat kje maledga. Zlu imamu potrebinju sudu, de se bomu opomál. Al, kujsa, uarmó zastonj an obeđan nas neče čut!

CRNI VRH. — Usaki dan čujemo, de se posvijtu zhoti an kup truf an druge take podobne nepoštene reči, mi bomu pa telekrat povjedali, de se ušafa tud poštenih človeku. Pred veliku muojš je zgubu u Čedadu naš vaščan Špekona Emil 30 taužentu lir an zatuó je bju zarjes disperan, da zgubjenha denarja ne buo vič vldu. Uprauš an hleđu je povsjerode an nazatnje je tistu zgubu denuncijó na kamunške vižije tu Čedade. Na veliko začude nje so mu tisti izročili čelo usotu denarja, ker je malo prej najdla an parnesla neka poštena žena.

SOVODNJE

LOZAC. — Naša vas, ki je med Matajuram an Mašeram, je bla popunama pozabjena od konšilijerju, ki na kamune na vemo ki djelaju. Na naše potrebinje su se muorli zabiti popunama. Čjeste, ki vezale boju druge vasi z dolinu, su začel žej runat. Za tistu, ki bi mjela u našu vas pri, njesu se progeta napravlili. Mi pa se prašamu, ka na nje vajaju naši sudj, ki za dauk plačjujemo tarkaj, kadar nikdar nič nje bluo narditu za našu vas? Ka smu mi diferent od drugih judi? Odgovorite nam, gasputo šindik, lepúo vas prosemu, an arsvetlite nas!

DUS. — Kadar su Matajur Njemci bombardál, tud par nas hrami su bli pretrešeni an veliku poškodvani. Nardil smu perije an slanuó su nas koštale. Pa obednemu nje se paršlu tu glavu za nam kje plačjat. Matajurci su žej potegnli nek maledga an mi pa čakamu an mislemu, de bomu čakal do sodnjega dne. Našim namjestnikam na kamune povemo, de tenčest na bomu vič mjel potrieđu hramu, takuo ki praveju, tam na Juožulovj dolin bo punu prestora. Pa, kujsa, nam začnjó obječjat nazaj, de nam vojno škodu poplačjaju kadar boju nove volitve. Pa ku nmar bo le laga. An zatu bo buojš, de bomu votál za tiste judi, ki kje se boju interesjeral tud za našu majnu vas, ki takuo malu preša an ki pumu dauka je do donás plačjala.

TRCUMIL. — Preca boju volitve an lepuó pomislimu tikere judi pošjamu na kamun. Tisti ki su bli do sa, žej malu su se brigel za naše vašnje reči. Usj vemo, ki vojne škode smu mjel, usj vejo, kuo smu potrieđni šuale an usj vejo, kuo bi nam štrijela čjesta. Pa za tele reči obedan se nje do donás brigu an še progetu njesu storli napravit. Pumu dauka smu plačjal an zakl pa tuole, ne za našu vas pa za druge vasi. Zatu pa kadar puojdimo votat u Sauodnjo zmisnimu se na tele potrebinja an votajmu za take judi, ki veliku se boju brigel za vas. Mislemu, de nje lepúo plačjuvat... an nimar za druge. Tu obedni vas se na tuole gaja.

Godila se je nasređa 25 letnemu Kudrč Viktorju. Ku su nosil senuó na ščelár, se je ščelár ganu an je pomúšku Kudrču čemparno rokó. Kudrča su parpejal u čedajski špitau an je muoru narest petnajst dni.

GABROVICA. — U naši vas se je godila nasređa našemu vaščanu Petričju Jože.

fu, Petrič se je napravil na djelo na čjeto u Sauodnjah an ku je paršú pod vas Habrovo je nasrečno padu na tla an je zadeu z ramanam u kamun takuo, de mu je rame pókenlo. Petrič je muoru narest deset dni špitata an mjedih mu je dal še dvanajst dni odpúitka.

GRMEK

KLODIC. — Volitve se bližaju an stari aminjstratorji su začel nazaj uon venašat veliku obječjuvanje. Mi pa jih poprašamu, kje su tiste čjeste, tisti akuedoti, tiste poti postrojene, ki žej adan krot sta bli obečjal? Slap bilančju moreta naprej parnest an znesek je takuo hut, de samj morta zastopit de je čajt pustit uarjenje an družim možen dat uoz od kamuna tu pest. Či udaržal sta bli kar sta prej bli obečjal, donás tuole vana je bluo zlu služilu, narvenč propaganda je bla tala za votat nazaj za vas.

Udaržal njesta an je buojš se mernuo pobrat s kamuna an pustit stolic judem, ki boju znal na Prefektu zlu se brigit za naše potrebinja.

TOPOLOVO. — Praut su začel, de preca

TARČENT

MALAMAZERJA. — Mizerja parpeje človeka dosti krat do disperacijó živenja. Tako disperan paš e stuoru u naši uasj malo dni pred veliko nuoč. Pjeren Grimaz, star 46 ljet. Grimaz te bi dan exapuntat od karabinjerje anu e več ljet čakla za mjeti pensjon, de bi s tjem moru preživiti suó famejo kompošto s ženo an dva otroká. A po douhim čakanju brez vidati rišolvenj svoje domande za pensjon, ta bohi človek, ki o nje vjeđu kako indavant s famejon uleji, e se za disperacijon objesu ta pod strjeho od svoje hiše.

U tjem dnevu, ki e Grimaz zapustu tele žalostni svjet, e paršla rišpuošta, ki ne mu bla končedna pensjon. Če bi ne autoritadi neulačile tikaj douho za deliberati domande od bohij judi, bi ta bohi človek sihurno ne disperou an nas ta dižgračjana fameja na bi tjela mjeti šnjé živeha suojeha četa.

NEME

TORLAN. — Na pondejak velike noči, te bo tu Torlane velika tradicijonalna segra. Te bi ljet timp an zatuó te bo dosti judi taz useh okoliških uasj an foreštjerjeu. Usak e paršou rado suo merendo jest na ljet plan, an pótén se zaplesu šterji legre saute. Zoventut še ljetos na nje uza bja sjekat jačja s soudi, kar je ljepa slovejska nauada. Zvečar, ko so se judje začeli se zgubjat za usaki ta sjev hiš jeti, pa smu čuli še kako slovejsko pjesem, itako de so morli še foreštjerji mjeti imprešjon, de so to ljepo segru preživili med judmi, ki no fedelo darže svoje slovejske stare tradicije.

NEME. — Na veliki petak, oku 6. ure zvečar e nastu tu Njemah velik palovín. Tej, ki no dublajo so se otroci malo prej džjali oku toblada od Komela an varhli kak filinant ejo bliz. Kar so se domačie se zagledali ohnju, so se žej velike flame vzdihovale an zatuó to nje bo pušbel za dušiti ohnju, pa če prou so paršli uasnuat čjela uas. Pokliski so pomperje, ki paj njeso paršli soboto ta na puoč, zatuó, ki jim je med potjo poknila na goma njih makinje. Kar so revali pomperiji se obrjetli le pepou od toblada, salvai so paj strjeho od hise a tu nej te žej dosti nobilje se zažgalo.

Ta fameja ne še pred sedam ljet zgubila svoj duom, zatuó, ki so jim ha zažgali fašisti. Z veliko fadjion so se nardili tuo kar ne jim uera uzela an spekej so brez neč. Škoda, ki so jo potarpljeli Komeli na znoša čjerke dua miliona lir.

CERNEJA. — Najbuj velike jentrade smu simpri mjeli tu naših krajah z burjami. S temi mi smu se preživili za dan ljet čas tu ljet. A tu te zadnje ljeta, malati, ja od kostanje ne škuže uničela naše hosti an če o ne bo paršou governo nam pruoitim, naša dolina na če ostati holá tej Cufine. An tuo med tjem ki se usaki dan

boju runál čjestu u našu vas. Dve reči su mogle provokát tuole uarjenje: bližanje od volitvi an parvi dan obrila. Usj vejo, de njemu takuo malu modri za takóle debelu popit. Kjkrt su nam čjestu obečjal, pa či čjemu snjest nu malu pulente, muoremo le na harbatu parnest moku dol od Klodje. Pa sa smu vajeni an za tiste dol par Klodje an dol u Ujdma, je dost de smu »italianissimi« an de bandjera treh farbih žventolá u naši vasi.

DREKA

KRAS. — U naši vasi je kamun an z ofciha se vide pousjerode. Nale usak dan gre daš an velike maglé se uzdičujeju. Usednu se videju poti, ki take jame imaju, de preca na boju vič podobne še mulatieram. Troštamu, de preca prideju nazaj kožaki an de pustjo nu malu mulu de bomu z doline nosil blaguo ki nam kor. Uozi smu začel podčrjat, zakl preca na boju vič služil. Pa tuole na nje briga našega šindika, kaj su jame pruot patriotizmu!

AŽLA

SMART GASPUOTA DOMENISA

U četrtak od treh popunoč je umaru gaspuod mašnik Domenis Anton, star 83 let. Bju je nimar dobar Slovenac an je nimar u čjerku pridgau po slovensko an tud guorfu. Veliku čajta je služu u Dreki par Devici Mariji. Malo ljet od tega pa je paršu damou na početak. Pumu ljudi ga je poznalo an usj žalvaj za njim.

Celj žlahti naše sožalvanje.

IZ ZAHODNE BENEČIJE

beremo ta na taljanskijh žornalah, ki on governo milijarde stančju za pohozdovanje družih krajou. A no ne morejo uščipniti od tjem milijarde še za nas kej za morjeti še mi salvati tuo, ki če to bo nam mančalo o nam če mančati kruh za živjeti.

TAJPANA

TAJPANA. — Usjem to je znamo kako so lani komoduali naše čjeste pohlauariji našega komunua. Smo vidali adirjture nehá membra od »giunte«, ki e honou karjolo an jo utehnuou za morjeti stori durati djelo več, ki to more. Stradnjji, ki so bli za čjele desetina ljet okupani za čjeste daržati in ordin, so bli lčencjani: še fažizem o nje ne take debele naredu. Ta na njih puošt njeso naše ministrioriji ložli majjedneha, ma so se sami ložli an sami sebi djelo dali. Nauje judje, na žalost no ne vjeđu an no ne morejo vjedati, kaj velika na je ta vergonžija zakl, fedeli njih djelu no njemaju kada kontrolatji operat malo škrupolouznj »može«. No se rajšej uzubijo tu nedejo, kar no majó no uro lbero, za popiti tu oštariji ta za čartamj no tačo. A mi čempó jim tele krat povjedati, kako no delajo teže, ki no mjesajo komun, kako no se prof.taju pru za vuj traškurane populja par parteicipacioni ministriativnemu živjenju svoje uasi. To je na leč, ki na pravi ljepo tu tje rečah an ta to je leč »Komunal an Provinčjak«, ki na prubijua, ki on dan ministrior komunal apaltej no djelo dano od komunua šteseha.

Usaki človek on če kapitit zakuo; zakl no ne meja pošibiljati kamore djelati eventuelni dižonešti judje, ki so se ugnjezdjeli ta na komunske stolé. E par nas te se paj verifikalo, ki smu votál za judi, ki malo škrupolouzni leč, so se storli eležiti ne za djelati interesere judi, ma za kurati kuv sve. Zatuó, ljepo naj darže na pamet usi votant za ne škočiti druhi krat tu eror za poslati tu konsej komunal judi, ki so mjele škopo kuj za sebi komurati djelo na mjele že božih djeloucou, ki za uodinjati dan frank no muorejo hoditi po čjelem svjete. An za take ne votučeja več, ma zberita može, an par nas no ne mančajo, ki no zarjes ministriuejta nas kušjento.

B. L.

PLATISČE. — Ljetos imamo zarjes mouhasto pomlad. Če človek pohleda oku sebi, an vidi tikaj sneha, ki je zapadu u nuoč pretkelo srjedu, misli de smu u sredj zime; samuo če pohledamo na kalendar, nam ta povjé, de smu že u aprilu an de je pomlad. Druhe ljeta smu vidali ob teli dni žej lastovice, ki so hledale na suo. Je stare hnjezda, a ljetos ne vidimo drugega ku pasarone, ki hledajo za ušafat kako marvico za se preživiti. Korjera, ki h nam pride taz Ujdna zvečar ob 9. uri, an zjutra hré nazaj ob 6. tale krat nam je ubežala, dobrih šest ur pred čajtom. Šafer, ku je vidu, de sneh ne genja padat, je u pounoči se uzeu hor s suoj makino

ZA NAŠE DELO

Krompjer

Spomlát je paršla an preca bo čajt za sadit krompjerje, ki u naši dažel maju veliku importancu an punu jih sadmó. Zatu pa na buo slabó de kje povemo gor mez tuole sadje an damo kajšen konsej kumetam. Prijet ku bomu tuole prauli, zapišemu tud nu malu zgodovine od krompjerju, od kot su paršli itd.

Zgodovina

Senjé od krompjerja je blu parnešeno z južne Amerike tu Europu. Te parvi ki su začel krompjerje sadit u Europi, su bli Irlandeži, Angleži, Francuzi, Olandeži an Njemci. Šele donás tele dažele imaju narvenč pardjelu od krompjerja. Samuo potlé su začel sadit krompjer tle u južni Europi (Italija, Jugoslavija itd.) pa ne poušim, samuo tu brjegu, zakl tu planinah klima ki nje gorak, pa de je fresak. Zatu se punu sadj par nas, zakl tel klima imamu. Rjes je, de tud Furlani ga sadj, pa samuo kar ga jim kor za njih potrebinju an po senjé hodjé gor h nam, zakl njih pardjelu na vaja nič za senjé.

Kam bomu sadil krompjer?

Nikdar tu njive, ki maju obijno ilouee.

an šou čakal dan u Tajpano, kjer snjeh nje padu. Za napraviti tste 8 kilometre, čjeste, ki nas deli od Platjše do Tajpane, korjera je nucala več ku pet ur čajta, an mal je manjkalo, da bi se zauvala dol po hribu tam par Spiku. Takuo, ta ki je muoru jeti kam na laškim s korjero, sje zjutra zastonj zbudu an šou pred čjerku jo čakal. Ta jo je pobrisala, zakl sje bala ostati blokana od sneha ki je zapadu, kajti tu par nas nobedan neče stori očetit poti kar so ingombrane. Sadá muoremo čakati, da se staji sneh, ker samuo če hre stran ta, se buomo mohli pejat. Druhač muoremo u Tajpano htjeti jo čakati.

FOJDA

FOJDA. — Zadnjó smo brali ta na »Matajurju«, de majó tu Torjanu, donás pa muoremo dati našim judem druho itako notčje, de ne ta malatja paršla še tu naše kraje. Za sadá mamó samuo dan hljeu infetán, zatu ve use alevatorje rakomandamo, naj se dobro dažjé na ištucijon, ki jih je dala prefetura e suon ordinaceon, da takoviš ne bi se ta malatja raznesla po čjelem komunue anu druge kraje.

CENEbola. — Nje dugo tega, de naš kamun je ukazal usem dižokupanem, de naj naredjé domando na ofci za potent dižokupacijon straordinario. Ku su savjedli u naši vas za tuo reč, usj djeluci su nardil tu dikjaracijon, de so dižokupani an potrieđni ajuda, za se ki pomát. Tje na kamune su nam djal, de maju dirit tega dižokupacijona samuo tisti, ki su djelali an plačjal narmanj pet market kontributa u ljetu 1947 an 1948. Takuo de tisti, ki majó čarte a puest, boju muorli hodit tu Fuojdó dvakrat po tjedne firmavat do tega bota, ki ne boju plačjal tega dižokupacijona. Za tiste ljudi dižokupane, ki su blizo Fuojde je se lahko firmavat tu kamun, ampá je tešku prit dou za use tiste, ki živjé u montanje, za Čenjebuće, Pedrozanje, Poderkounjane an Vilanje, ki morjé hodit po vič ko no uro za prit dol u Fuojdo. Tuole je slabo, zakl muormo zamodit narmanj pou žornade an včkrat pa še cjel dan; tuole rata, de kar se popjé pou litra an kompanije, sat še pou, an čajt gre napri, an naš čepá noč, ki smo se al tu Fuojdi, al or Podklapan an se ne smisnimo na družino, ki je doma an morebit še pres jest. Mi mislimo, de tje na kamune vedó, de njemamu djela an de smo dižokupani, però nas storiu hodit dou firmavat, za de damó komerčjo tu botjehe an tu oštarije, ki vedo, de ha rat popimó tikaj ki bi ga blo. Saj bi blo ljeuš, de tist čajt ki zamudmó za tuo firmavat, de bi se no malo pomal doma, naj za naresti kako žornado tistemu, ki ima bjunjo, al pa parnesti kako štrkouje za ohinj, al pa ki družega za suoj družino. An pótém nam pravjo, de bomu mjel te dižokupacijon buohavéd kádá, an morbit de hadimo zastonj zamujat naše žornade.

BRDO

TER. — Po dougim tarplenju za vuj ne boleznj, ki o nje morou oščepati, e umar Culetto Luigi taz Tera, ki e bi tu nej etadi šnje mladi. Ranjki Luigi e bi možno poznat an štiman po cjele naši Terski delni za vuj njá dobreá ponašanja saj e bi z usakim človekom dobar anu e redo usa-

Nimar tu tiste njive, ki maju lahno zemljo, nale je peščena, dost je, de ima an tarkaj umidžada, zakl krompjer ima zlu trjebu umednega sveta. Na sadita nikdar krompjerju tu njive, ki su blizu mlak; puojde use tu perje an tiste malu, ki se pardjela, bo use bouno. Tel pardjelak se na bo mou konšervát, zakl zagnjé preca.

Usaki dost ljet bomu sadil krompjer tu njive?

Adna rječ, ki nikdar se nje držalu kont par nas, se kliče »rotacijon« an zatu imamu nimar slabu pardjelu. Provajta takuo, ki vam bomu povjedu an bosta vidli kajšnji ljepti rezultati. Usadita tu parve ljetu krompjer, to druge usinien, to trejše deteju an to četarte spek usinien, poče nazaj krompjer itd. Morta usadit tu njivu kupe sjerak an krompjer, pouv an pou, zakl sjerak na škodva krompjerju.

Kuo poprauta zemljo an tiker gnuoj bomu nucal

Kar kopata, skopajta zlu tu tla, zakl krompjer ima trjebu sveta umednega. Suš je narvenč sauražnik od krompjerja an či na hlaboku skopata, se bo prjet ču. Či bota hlaboku kopal, tud gnuoj se lepu zmješa z zemjo an puojde u nuc. Narbuojš gnuoj je gnuoj krauji. Kadar nimamo telega, nucmu žihar »solfato di potassio« po 200 hila na etaru. Narbuojš je »nitrate di soda«, po 150 kilu na etaru. Bomo kladli tele gnojila, soli, pou kar sadmó an pou kar osujamu.

Nazadno vam povemo, de kambajta usaku ljetu senjé, magar tu vaši vas an pustja za senjé nar ljeuš krompjerje. Gledita, de su majhani an ne zlu debeli. Gledita tud nimar sadit krompjerje dne sorte an na mešajta.

U drugu vam bom povjedau gor mez kultivacijon an kuo se konšervaju. Kadar četa kajšan konsej gor mez agrikolturu, kar psajta na uredništvu od našega žornala. Bomo veselj vam odpisat an vas arsvetlit. Na kor se bal, mi njesmu tisti, ki ljudi jeju, an pa jim pomagamu, zakl su naši bratri.

Ogledita si okou an bosta vidli, tiker žornal tu Uidme vas uči gor mez agrikolturu an vaše reči. Obedan! Vam praujo samuo od uojské an od dauka. Nimar vas strašju. Beneški kumeti! »Matajur« mora bit vaš žornal, pošajta indrij an vam ga bomu pošjal. Samuo na tele žornale na bosta prebjerat od uojške an od pulitike, tiste šporke.

kega pomau. Zapustou e nu veliko famejo, za katero on e bi možno povezan.

Par funeralju to bo dosti judi an med njimi smo vidali še našega šindika, ki e z par besjed povjedau ljepo preteklost Culetta. »Matajur« on se asočjé velikj žalosti fameji, ki ne ba tekaj možno koldi.

Na Sv. Jožef smo tu Teru mjeli veliko segru, par katerej te paršlo poumo judi od usjeh krajou naše doline an taz Laškcha. Zvečar so možje, ki to jim plažá piti se spravili tu oštarije an par tač dobreá vina so zapjeli naše stare pjesme an takoviš zaključili segru tu legrij tei usako ljetu. Za te mlade, segra na šla tekaj ljepo, ker se so lamentali za vuj teá, ki to njebe plesa.

REZIJA

RAVENCA. — Na Ravenci pru pred komunon stoji monument padlih sudatu med parvo svetouno uero. To je use prou, saj u usjeh krajah vidimo, de so ljudi napravlili suojim padlim sudatam monument, de takuo onoraju njihovo memorju. A naš monument ne spominja samuo naše padle, ma hrani še spominj dekaduteha fašizma. Obe dvje strani monumenta su ormani od dvjeh »fasci littorijci«. Mi smo več krat se skupaj sprauli an prosili naj se stran odbije tuo, ki nam spominja 25 ljet šklavitud, ker naši padli sudati nimajo neč kupcha z fašizmom. A naša komunska ministracijon neče se še decidit an tisti kbrji še stojé tam. A se bojiju dat stran tuo, zakl so še zvesti onemu, ki za terkaj ljet nas je bičú? Dajte proč s tistimi snopi, ker tuo je zarjes na velika sramota za use naš komun.

Odgovorni urednik: TEDOLDI VOJMR

Tiskala: Tiskarna Luchesi - Gorica

Z dovoljenjem videmskega sodišča št. 47